

BURSA VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK KÜLTÜR ENVANTERİ – IV

OLYMPOS ARAŞTIRMALARI – II

ULUSLARARASI MYSİA OLYMPOS’U ARAŞTIRMALARI ÇALIŞTAYI
8-11 MAYIS 2014 - ORHANELİ/BURSA

Editör / Edited by
MUSTAFA ŞAHİN

Bursa 2018

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri - IV

Olympos Araştırmaları - II

Editör / Edited by

Mustafa ŞAHİN

Bursa 2018

Editör: Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
Yayına Hazırlayan: Arş. Gör. Serap ALA
Arş. Gör. Hazal ÇITAKOĞLU
Arş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL

E-ISBN: 978-975-6149-86-7
Eser Adı: Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri-IV Olympos Araştırmaları-II
Yayınevi: Bursa Uludağ Üniversitesi Basımevi
Yayın Yeri ve Yılı: Bursa, 2018

Yapım
Adres: Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Görükle Yerleşkesi,
16059 Bursa / Türkiye
Tel: +90 224 294 18 93
Faks: +90 224 294 18 92
E-posta: arkeoloji@uludag.edu.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖNSÖZ / PREFACE	6
Ralf BECKS	
Early Bronze Age Settlements in the Southern Highlands of Mt. Olympus (Uludağ) / Olympos Dağı'nın (Uludağ) Güney Dağlık Arazilerindeki Erken Tunç Çağı Yerleşimleri	9
Berkay DİNÇER	
Uludağ Çevresinde Alt ve Orta Paleolitik: Genel Bir Değerlendirme / The Lower and Middle Paleolithic around Mt. Olympus (Uludağ): A General Assessment	21
Jorge FEIO	
Architectonical Representations in Early Christian Funerary Laudae in Conuentus Pacensis (Portugal) / Conuentus Pacensis'de (Portekiz) Erken Hıristiyan Mezarlığı Laudae Mimari Temsilleri	26
Michel E. FUCHS - Sophie DELBARRE-BÄRTSCHI	
The Basilica of Derecik and Thousand One Churches of the District of Büyükorhan / Derecik Bazilikası ve Büyükorhan İlçesinin Bin Bir Kilisesi	44
Benedikt GRAMMER	
The Burial Grounds of Colophon / Kolophon'daki Mezarlık Alanları	62
Filiz İNANAN	
Aziz Aberkios Manastırı Kilisesinin Bugünü / Current State of Hagios Aberkios Monastery Church	86
Zeynep KOÇEL ERDEM	
Kuzey Propontis'te Yüzey Araştırmaları ve Yeni Bulgular / Archaeological Surveys and New Findings in the North Propontis	98
Taner KORKUT - Gül İŞİN - Turan TAKAOĞLU - Bilsen ÖZDEMİR	
Tlos Antik Kenti ve Territoryumu Prehistorik Yerleşimleri / Prehistoric Settlements of Tlos Ancient City and its Territory.....	110
Gülgün KÖROĞLU	
Balatlar Yapı Topluluğu İçindeki Bizans ve Osmanlı Dönemi Kiliseleri / Byzantine and Ottoman Period Churches in Balatlar Building Complex	132
Ali Kazım ÖZ	
Architectural Remains in the Territory of Lake Uluabat / Uluabat Gölü Territoryumundan Mimari Kalıntılar.....	148
Derya ŞAHİN	
Olympos'da Asklepios Kültü / Asclepius Cult in Olympus	160
Mustafa ŞAHİN	
Uludağ'ın Tarih Öncesi Resimli Mağaraları / Prehistoric Cave Pictures of Mt. Olympus (Uludağ)	170
Reyhan ŞAHİN	
Büyükorhan (Bursa) Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Keramik Buluntuları / Pottery Finds from Büyükorhan (Bursa) Archaeological Survey	181
Doğan YAVAŞ	
Sırlı Köyü ve Kayguluzade Hasan Efendi Vakfiyesi / The Village of Sırlı and Foundation Document of Kayguluzade Hasan Efendi	193

ULUDAĞ'IN TARİH ÖNCESİ RESİMLİ MAĞARALARI

Prehistoric Cave Pictures of Mt. Olympus (Uludağ)

Mustafa Şahin*

Öz

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Bursa Uludağ Üniversitesi adına Bursa İli ve İlçelerinde sürdürdüğümüz arkeolojik kültür envanteri projesi kapsamında, 2013 yılında Büyükorhan İlçesi'nde yürüttüğümüz yüzey araştırması esnasında bir ihbar üzerine Bursa-Balıkesir il sınırında tespit ettiğimiz mağaralar bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Balıkesir İli, Dursunbey İlçesi, Delice Mahallesi, Delice Devlet Ormanı'nda bulunan mağaralar, ilk tanıtım yazılarında mahalle isimlerinden hareketle Delicenur I ve Delicenur II Mağaraları olarak isimlendirilmiştir. Daha sonra alınan tescil kararında geçen isimlere uyularak mağaraların isimleri Baltalı İn ve İnkaya olarak değiştirilmiştir. Girişlerinde duvar resimleri bulunan mağaralar, Neolitik Dönem'e tarihlenmeleri açısından Güneybatı Marmara Bölgesi'nin ve Uludağ'ın bilinmeyen bir dönemine ışık tutması açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Uludağ, Olympos, Balıkesir, Delice, İnkaya, Baltalı İn, Delicenur, Kaya Resmi.

Abstract

With the permission of the Ministry of Culture and Tourism, in the scope of archaeological culture inventory project carried out in the province of Bursa and its districts on behalf of Bursa Uludağ University, during the archaeological survey conducted in Büyükorhan district in 2013, the caves that we have detected on the border of Bursa-Balıkesir provinces, on a notice, are the subject of this article. The caves in Balıkesir province, Dursunbey district, Delice quarter, Delice State Forest, were named as Delicenur I and Delicenur II Caves in the name of the neighborhood in the first introduction texts.

Afterward, the names of the caves were changed to "Baltalı İn and İnkaya" according to the name given in the registration decision. The caves with wall paintings at the entrance are significant for dating to the Neolithic Period and shedding light on an unknown period of the Southwest Marmara Region and Uludağ.

Keywords: Uludağ, Olympus, Balıkesir, Delice, İnkaya, Baltalı İn, Delicenur, Cave Picture.

Giriş

İnsanlığın konar-göçerlikten yerleşik hayata geçerek ilk köyleri kurduğu, hayvanların evcilleştirildiği ve bitkilerin tarıma alındığı Neolitik Çağ'a geçiş, Batı Akdeniz'in güneyinden Yukarı ve Kuzey Mezopotamya'ya kadar olan coğrafyada¹ adım adım takip edilebilirken, Güney Marmara Bölgesi de dahil olmak üzere Anadolu'nun batısı hala bakirliğini korumaktadır. Ancak Marmara'nın batısında, yani Trakya bölümünde, yapılan sistematik araştırmalar ile Mezolitik Dönem'den beri birçok yerleşim yeri tespit edilmiştir. Trakya'dan başlayarak Kıta Yunanistan ve Balkanlar'da izlenen yaşam tarzları ve bununla ilintili dini inançlar Güneydoğu Anadolu ile benzerlik gösterse de söz konusu yayılımın Ege üzerinden Kıta Yunanistan ve Balkanlar'a ulaşmasında Anadolu'nun batı kıyılarının ne gibi bir rolü olduğu henüz bilinmemektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Bursa Uludağ Üniversitesi adına sürdürdüğümüz Bursa ve İlçelerini kapsayan kültür envanteri çalışmaları esnasında tesadüfen keşfettiğimiz Uludağ'ın kaya resimleri, Güney Batı Marmara'da Anadolu'nun diğer bölgelerine nazaran daha az bilinen bir dönemle ilgili yeni bilgiler sunmaktadır.

2013 yılı yüzey araştırması esnasında Büyükorhan İlçesi'nde arazi taramalarımız devam ederken bize mihmandarlık yapan Şahin Şen ve Tanju Şipal, duvarında bazı resimlerin bulunduğu iki mağara bildiklerini ve bu mağaraların defineciler tarafından zaman zaman altın bulmak amacıyla dinamitlenerek tahrip edildiğini söylediler. Bu önemli bilgi üzerine yüzey araştırması yaptığımız alanın dışında olsa da söz konusu mağaraları ziyaret etmeye karar verdik.

Mağaralar, Mustafakemalpaşa Çayı'nın güneyinde, çaya yaklaşık 1 km uzaklıkta ve birbirlerine 7 km mesafede yer almaktadırlar (Res. 1). Arazi yapısı olarak Uludağ'ı oluşturan dağ silsileleri üzerinde bulunsalar

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Görükle Yerleşkesi, Bursa/Türkiye. E-posta: mustafasahin@uludag.edu.tr

¹ Yaklaşık olarak günümüzde Burdur'dan Şanlıurfa'ya kadar Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan alan.

da günümüzde Bursa-Balıkesir il sınırı olarak Mustafakemalpaşa Çayı'nın aktığı vadi kabul edildiğinden, mağaralar Balıkesir sınırları içerisinde kalmaktadırlar. Dursunbeyli İlçesi'nin Delice Köyü, Delice Devlet Ormanı'nda bulunan mağaralara Büyükorhan İlçe merkezinden 35 dakikada ulaşılrken, mağaraların bağlı bulunduğu Dursunbeyli'den gelmek 3 saati bulmaktadır. Araştırma iznimiz sadece Bursa İli ile sınırlı olduğundan, her iki mağara yüzey araştırması kapsamına dahil edilmemiş, ancak elde edilen veriler Balıkesir Müzesi Müdürlüğü ile paylaşarak, mağaraların SİT kapsamına alınması talep edilmiştir. Bunun üzerine her iki mağara Bursa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 10.04.2015 tarih 4340 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir.

Keşif ile ilgili yaptığımız ilk tanıtım yazılarında mağaralar, Delicenur I ve Delicenur II olarak isimlendirilmişlerdir. Ancak sit kararında mağara isimleri Baltalı İn ve İnkaya olarak tescil edilmişlerdir. İleride karışıklığa meydan vermemek için biz de bu isimleri kullanmak istiyoruz.

Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası

İlk yaptığımız tanıtım yayınlarında Delicenur I olarak isimlendirdiğimiz mağara², İ21d10B4 pafta, 422 ada, 18 parseldeki Delice Devlet Ormanı'nda, Namazlar Mevkii'nde bulunmaktadır³. Delice Mahallesi'ne 10 km mesafede bulunan mağaraya ulaşmak için Delice Köyü'ne doğru ilerleyip yolun sağ tarafında bulunan "Düğüncüler Hamamı Yolu" tabelasından dönülerek tali bir yoldan devam etmek gerekmektedir. Yaklaşık 4 km ilerledikten sonra, araç terk edilip aşağı doğru taşlık ve kayalık bir yamaçtan 150 m kadar inildiğinde mağara girişine varılmaktadır. Derin bir vadinin içerisinde bulunan mağaranın doğusunda Düğüncüler Mahallesi, kuzeydoğusunda Delice Mahallesi, güneyinde ise hala Mustafakemalpaşa Çayı'nı besleyen Aşağıdere bulunmaktadır.

Mağaranın girişi güneye doğru bakmaktadır (Res. 2). Doğusunda sık çalılık ve ağaçlardan oluşan bir bitki örtüsüne sahiptir. Mağaranın girişi 4.1 m yüksekliğinde, 6.8 m genişliğindedir (Res. 3). Mağaranın iç bölümü ise yaklaşık 20 m derinliğindedir (Res. 4). Mağara yüksekliği dip kısma doğru 2.8 metreye kadar alçal-

maktadır. Mağara tavanında dip bölüme doğru yüzeyleri kararmış olan sarkıtlar dikkat çekmektedir.

Kiremit kırmızısı renkle betimlenen duvar resimleri mağara girişinin doğusunda yer almaktadır (Res. 5). Resimlerin bulunduğu yüzeyde defineciler tarafından bilinçli bir şekilde yapılan tahribat dikkat çekmektedir (Res. 6). Burada, korunduğu kadarıyla geriye doğru kıvrılan uzun boynuzları ile keçi benzeri iki adet av hayvanı resmedilmiştir (Res. 7-8)⁴. Bunlardan ön tarafta daha küçük gösterilen kuyruğunu dik tutarken, daha büyük olan arkadakinin kuyruğu yukarı doğru kalkık ve öne doğru kıvrıktır⁵.

Duvar resminin devamında, önemli ölçüde tahrip edilmiş olsa da, anlaşıldığı kadarıyla başları T şeklinde yan yana dizilmiş en az üç tane insanın bulunduğu bir sahne yer almaktadır (Res. 9). Cinsiyet ayrımını gösterir bir iz olmasa da, daha dar kalça yapıları nedeniyle bu figürlerin erkek olduklarını düşünmek yanlış olmayacaktır⁶. Bunların sol üst tarafında, sağa doğru yan yana işlenmiş, boynuzları nedeni ile keçi veya geyik olabilecek en az 3 hayvan seçilebilmektedir. Hayvanlara göre daha aşağıda gibi duran erkeklerin bitişik düzende yan yana durması, hayvanlara karşı bir set oluşturmaya çalıştıkları izlenimini doğurmaktadır. Bu nedenle burada avlanma ile ilgili bir ritüel betimlenmiş olabilir. Olasılıkla avcıların kurdukları tuzak ve hayvanların bu tuzağa doğru sürülmesi konu edilmiştir.

Mağara duvarındaki resimlerde dikkate değer özelliklerden birisi de, sahnede perspektifin verilmeye çalışılmasıdır. Örneğin keçilerin bulunduğu ilk sahnede, soldaki figürün sağdakine göre daha küçük verilmesi perspektifle ilişkili olabilir (Res. 7-8). Diğer bir özellik ise figürlerin statik olmamasıdır; en azından av hayvanları hareket halindedir. Bacakların duruşu, beden çizgileri ya da kuyruğun hareketi bunun en belirgin göstergesidir.

İnkaya (Delicenur II) Mağarası

İnkaya Mağarası, Dursunbey İlçesi'nin kuzeyinde, ilçe merkezine yaklaşık 23 km mesafede, Delice Mahallesi'nin 5-6 km kuzeyinde, Kızıltepe Mevkii'nde yer almaktadır (Res. 1)⁷. Kızıltepe'ye ulaşmak için Delice Mahallesi çıkışından sonra yaklaşık 2 km yürümek ge-

² Şahin 2013: 94. -Şahin 2014: 38.

³ GPS Koordinatları: 390.411.3811.334 K ve 28.431.2311.004 D

⁴ Fotoğraflar, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Anasanat Dalı Öğretim Elemanı Okutman Muharrem Altunkaynak tarafından filtrelenerek daha belirgin hale getirilmiştir. Katkıları için kendisine bir defa daha teşekkür ederim.

⁵ Mağara duvar resimlerinde boynuzları geriye doğru uzanır, kuyrukları ise dik şekilde betimlenen keçi motifleri yaygın bir şekilde görülmektedir. Örnek olarak bk. Adıyaman Palanlı Mağaraları (Anatı 1968: 29 vd.) veya Van Tırşın Yaylası (Alok 1988: 37). Ancak Van Tırşın'deki betimlerin boyama değil de kazıma tekniği ile işlendiğinin ve açık havada bulunduğunun altını çizmek isteriz.

⁶ Yan yana en az üç tane erkek betiminin dizildiği örnekler Latmos Herakleias'ında bulunan duvar resimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bk. -bk. Peschlow-Bindokat 2006: 47, Res. 34c.

⁷ GPS Koordinatları: 390.421.4111.328 K ve 28.391.4411.250 D

rekmetedir. Tepeden aşağıya doğru dik bir yamaçtan yaklaşık 200 m inildikten sonra mağaraya varılmaktadır. Girişi doğuya doğru bakan mağara, yöre halkı tarafından Akbaba Kayası olarak adlandırılan kayanın yaklaşık 50 m aşağısındadır (Res. 10).

Mağaranın cephesi yukarı doğru saçak benzeri bir formda dışa doğru çıkıntı yapmaktadır. Kaya kütesinin yüksekliği 9.15 m ve genişliği 25 metredir. Cephenin sol tarafında iki adet niş benzeri oyuk dikkat çekmektedir. Cephede en sağda bulunan üçüncü oyuk diğerlerine göre daha derin olup, ilk dikkat çeken dinamitle yapılan tahribattır (Res. 11). Dinamit lokumu için açılmış deliklerden birkaçı ana oyuğun girişinde hala görülebilmektedir (Res. 12)⁸. Kaya resimleri, 3.30 m yüksekliğe, yaklaşık 6.5 m genişliğe ve 3.50 m derinliğe sahip olan oyuğun kuzey ve güneydoğu dış kenarlarında yer almaktadır (Res. 11, 13). Betimlerde genellikle kiremit kırmızısı ve nadir de olsa sarı renk boya kullanılmıştır.

Kaya resimlerini tanıtmaya mağara girişinin güneyinde (fotoğrafa göre sol tarafta), 1.60 m uzunluk ve 0.90 m yüksekliğe sahip resim alanı ile başlamak istiyoruz. Sol yanda yan yana stilize edilmiş insan figürlerinden oluşan dördü bir grup yer almaktadır (Res. 14, 15). Bunlardan ikisi kadın, ikisi erkektir (Res. 16). Figürler ikili gruplar halinde birbirinden bağımsız şekilde ayakta durmaktadırlar (Res. 17). Sahne, grubun sağına doğru stilize edilmiş motifler devam etmektedir (Res. 18). Bu motifler D. Yalçıklı tarafından anne karnında ceninin oluşumu, gelişimi ve doğum aşamalarının stilize şekilde ifade edilmesi olarak yorumlanmıştır⁹.

0.37 m yükseklik ve 0.20 m genişliğe sahip merkezdeki tek başına duran figür, kollarını yana doğru açar şekilde cepheden betimlenmiştir (Res. 16). Dikdörtgen şeklinde işlenen vücut aşağı doğru her iki yana genişlemektedir. Vücut konturları normalde kiremit kırmızısı renkle işlenirken bu bölümde sarı boyaya benzer farklı bir rengin kullanılması dikkat çekmektedir. Bu nedenle figürün diğerlerinden farklı olarak bir post giymiş olduğunu düşünülmektedir¹⁰. Kaya üzerinde kopmalar ne-

deniyle baş bölümü eksik olan figür kollarını dirsekten kırıp yanlara doğru açmış olarak durmaktadır. Benzer şekilde Van'da Kızların Mağarası'nda 1 ve 2 numaralı bölümlerdeki büyük pano resimlerinde kollarını havaya kaldırır şekilde betimlenmiş figürler bulunmaktadır¹¹. Sol tarafta yan yana işlenen figürler yine kollarını yana açmış şekilde ayakta durmaktadırlar (Res. 17). Figürlerden en soldaki 0.30 m yükseklik, 0.20 m genişliğe, ortadaki ise 0.40 m yükseklik ve 0.15 m genişliğe sahiptir. Kalça bölümünde bacaklardan ayrılarak vücudun her iki yanına doğru çan şeklinde açılan çizgiler bulunmaktadır. Bu bölümler bir tür giysi olabilir mi? Eğer giysi ise, buradaki havalanma olasılıkla dans veya benzeri bir hareketten kaynaklanıyor olabilir mi? Bu durumda ikili grubun, merkezde duran tanrı veya töreni idare eden bir din adamının etrafında dans eden insanlar olduğu düşünülebilir. En sağda yer alan stilize edilmiş bitkisel motifin ise ne olduğu anlaşılamamaktadır (Res. 18). Belki de bu betimle doğaya veya yakın çevre coğrafyasına gönderme yapılmıştır.

Mağaranın kuzey duvarında 6.70 m uzunluğunda ve 3 m yüksekliğinde ikinci bir resim alanı bulunmaktadır (Res. 19). Burada tanımlayamadığımız ve anlamlandıramadığımız bitkisel ve geometrik desenler yer almaktadır (Res. 20). Bu sahnenin en üst bölümünde V şeklinde bir desen ve bunun sağında, 0.50 m yüksekliğinde kıvrılmış şekilde yılanı benzer bir motif betimlenmiştir (Res. 21). Sapana benzer betimin sol uzantısı üzerinde, kollarını yana açmış gibi duran insan benzeri bir figür dikkat çeker¹². Bu sahnenin alt kısmındaki devamında buğday başağı ve haç motifine benzer bitkisel ve geometrik desenler bulunur (Res. 22)¹³. Van Kızların Mağaraları'nda da, 1 numaralı bölümde benzer şekilde gamalı haç motifleri bulunmaktadır¹⁴. Haçın içinde serpiştirilmiş noktalar İnkaya Mağarası'ndaki betimle benzerlik göstermektedir. Aralarındaki fark sadece noktaların içerisinde boş ya da dolu olmasıdır. Bu desenler sağa doğru devam etmektedir (Res. 23). Ancak bu bölüm defineciler tarafından etkili şekilde tahrip edildiğinden tanımlanamayacak durumdadır.

⁸ Deliklerden birisi 6 cm çapında ve 56 cm derinliğindedir.

⁹ Yalçıklı 2016: 35. Mağara resimleri tarafımızdan 2013 yılında keşfedilmiş ve yayınlanmış olduğu halde yeni keşfediliyormuş gibi tanıtılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca 34. sayfada yer alan fotoğraf yayınlarımızdan alınmış, buna rağmen herhangi bir atıfta bulunulmadan kendi fotoğrafıymış gibi yayınlanarak açık bir şekilde suç işlenmiştir.

¹⁰ Yalçıklı 2016: 35.

¹¹ Belli 1979: 19-27.

¹² Yalçıklı tarafından bu sahne; "Kollarını ileri uzatan post giymiş insan resmi, onun karşısında yüksek yerde duran insan betimi" olarak yorumlanmaktadır. -Yalçıklı 2016: 35.

¹³ Burada başları bulunmayan insan vücutlarının akbaba tarafından etsizleştirilmesinin konu edildiği ileri sürülmektedir. Ayrıca bk. -Yalçıklı 2016: 35.

¹⁴ Ayrıca bk. Belli 1975: 5-6, Res. 10.

İnkaya Mağarası'nda, Baltalı İn'den farklı olarak dini ayine benzer bir kompozisyon tercih edilmiş olmalıdır. Özellikle geometrik ve bitkisel motifler, ayinin tarım ve bereketle ilgili olabileceğini akla getirmektedir¹⁵. Ayrıca prehistorik sanattaki sembolizm, dini inançların sanatsal bir ifadesi olarak da düşünülmektedir¹⁶. Bu nedenle İnkaya Mağarası yerleşimden çok, ibadet yapmak üzere bir araya gelenlerin toplandığı bir tür kült alanı olmalıdır. Bu hipotezimizi mağarada yerleşim için uygun bir alan veya kültür toprağı olabilecek dolgunun olmaması da kanıtlamaktadır.

Her iki mağarada da kullanılan kiremit kırmızısı renkli boya olasılıkla demir oksit ve hematitten elde edilmiştir. Gerekli olan hammadde civarda doğal olarak bol miktarda bulunmaktadır (Res. 24). Bu mineral önce ezilerek toz haline getiriliyor, daha sonra da bağlayıcı işlevi gören bir sıvı ile karıştırılarak parmak ucu veya kıl/tüy benzeri bir fırça ile kaya yüzeyine uygulanıyordu. Ayrıca, mağara etrafında yüzeyde bulunan çok sayıda çakmaktaşı, bölgenin tarih öncesi dönemlerde cazibe merkezi olduğunu göstermektedir (Res. 25).

Tarihlendirme

Tarihleme konusunda Baltalı İn (Delicenur I) mağarasında yer alan, boynuzları geriye kıvrık ve kuyruğu dik keçi veya geyikler üst Paleolitik sonu- Neolitik Dönem başına tarihlenen Palanlı¹⁷, Kızların Mağaraları¹⁸ ve Van - Tırşin¹⁹ kaya resimlerinde bulunan örnekler göre Neolitik Dönem'in başlangıcına kadar geri gitmektedir. Ancak Uludağ mağaralarında bulunan örneklerin benzerleri İÖ 6. bine tarihlenen Halaf çanak çömleği üzerine betimlenen keçi figürleri ile daha yakın benzerlik göstermektedir²⁰.

Mağara duvarlarında görülen bitkisel ve geometrik desenleri Neolitik ve Erken Kalkolitik Dönem Anadolu'sunda duvar resimlerinin yanı sıra seramik gibi sanat eserleri üzerinde de görmekteyiz. Özellikle İÖ geç 7. ve geç 6. binyıllarda seramik sanatında sembollerin kullanımı yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır²¹.

İnkaya Mağarası'nda yer alan V şeklinde çizgisel betimler, nokta bezekler, haç motifi, dalgalı ve eğik çizgiler gibi motiflerin benzerleri bol miktarda Hacılar'da bulunan Erken Kalkolitik Dönem seramikleri üzerinde görülmektedir²².

Resimlerin ağırlıkla insan betimleri ile sınırlı olması, insanlığın yerleşmişliği ile gerçekleşen toplumsal değişimi bizlere sunmaktadır. Aynı zamanda tasvir şekli natüralist bir üsluptan şematik-soyut bir üsluba doğru değişim göstermektedir. Avcılar ve toplayıcılar dünyası ile Uludağ resimlerinin artık bir alakası kalmamıştır. En başta güneybatı Anadolu'nun deniz bölgesinde bulunan Hacılar'daki geç Neolitik-erken Kalkolitik (Yeni Taş Devri - Bakır Çağı) seramiğine tekabül eden kilim deseni olmak üzere²³, belli süslemelerin tercih edilmesi daha kesin bir tarihleme meydana çıkartmaktadır. Bu analogi ışığında, Uludağ mağaralarının Kalkolitik Dönem'e ait olabileceğini düşünüyoruz. Bu hipotezimizi Paleolitik ve Neolitik Çağlarda görülen av resimlerinden farklı olarak avcılarının hayvanları kurdukları tuzağa doğru sürüklemeye çalışması da desteklemektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Genel itibari ile mağara resimlerine bakıldığı zaman boynuzu arakaya kıvrık, kuyruğu dik keçi/geyik figürlerinin Kızların Mağarası²⁴, Palanlı Mağarası²⁵, Tırşin Yaylası Kayaüstü Resimlerinde²⁶ olduğu gibi Doğu Anadolu'da bulunan mağaralarda benzerlerini bulduğu görülmektedir. Yanlara açık kollarıyla ağaç şeklinde masif işlenen vücutlarıyla insanlara ait benzer örnekleri ise Latmos'da bulunan duvar resimlerinde görüyoruz²⁷. Benzerlikler T formu insan figürlerinde de karşımıza çıkmaktadır²⁸. T formu insanları benzer şekilde Nevali Çöri²⁹ ve Göbekli Tepe³⁰ gibi erken yerleşimlerde ayinlerin kutlandığı kutsal mekanlarda mimari unsur olarak görmekteyiz³¹. Bu yönleri ile Uludağ mağaralarında yer alan insan figürleriyle benzerlik kurmak mümkündür. Bu tür olağanüstü doğa yapıları Prehistorik dönemlerde evrenle ilgili inançları simgeleyen olmalıdır³².

¹⁵ Yalçıklı'ya göre, doğum, yaşam ve ölümü temsil eden Şaman betimleri söz konusudur: -Yalçıklı 2016: 35.

¹⁶ Verhoeven 2002: 235. -Yakar 2005: 112.

¹⁷ Anati 1968: 22-35.

¹⁸ Belli 1979: 19-27.

¹⁹ Alok 1988: 30-45.

²⁰ Mellaart 1975: 162-164. -Sagona - Zimansky 2015: 28.

²¹ Hacılar Erken Kalkolitik Seramik Sanatı üzerinde görülen semboller için bk. -Yakar 2005: 114 vd., Fig. 3, 4, 5.

²² Yakar 2005: 112 Fig. 4.

²³ Mellaart 1970.

²⁴ Belli 1979: 19-27.

²⁵ Anati 1968: 22-35.

²⁶ Alok 1988: 30-45.

²⁷ Peschlow-Bindokat 2006: 44 Res. 32.

²⁸ Örnek olarak bk. -Peschlow-Bindokat 2006: 44 vd., Res. 32.

²⁹ Özdoğan - Başgelen 1999: 70 vd., Fig. 9. -Yakar 2009: 291 vd., Fig. 1a.

³⁰ Peters - Schmidt 2004. -Schmidt 2006.

³¹ T formu bu dikmelerin bazılarında görülen kollar gibi öğeler, bunların insani özellikler yansıttığını düşündürmektedir. Örnek olarak bk. -Schmidt 2006: 150 vd., Res. 80. -Yakar 2009: 291 vd., Fig. 1b.

³² Yakar 2009: 312.

Benzer şekilde işlenen insan figürleri Fransa³³, Güney İspanya³⁴, Portekiz³⁵ gibi Üst Paleolitik Çağ'a tarihlenen Batı Avrupa duvar resimlerinde de görülmektedir. Ancak kol, bacak gibi detayların işlenişlerinde ortaya çıkan farklılıklar bizim örneklerimizi Avrupa'dan çok Anadolu geleneğine yaklaştırmaktadır. Bu nedenle Uludağ kaya resimlerinin gelenek olarak Anadolu kaya resimleri ile ilintili olduğunu düşünüyoruz.

Baltalı İn (Delicenu I) ve İnkaya (Delicenu II) Mağaralarında bulunan betimlerde, Batı Avrupa'nın hayvan betimlerinin ağırlıklı olduğu resimlerine nazaran, ana tema insandır. Uludağ mağaralarında insan birey olarak değil toplumun bir ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uludağ mağaralarında insan ve hayvan betimlerinin yanı sıra buğday başakları, spiraller, zikzaklar, düz paralel çizgiler gibi çeşitli bitkisel ve geometrik şekillere de rastlanmaktadır. Bunlarda kullanılan dekoratif motifler ya figürler arasındaki boşlukları doldurmaya ya da figürleri çevrelemektedir. Düz çizgiler tek ya da sıra halinde zikzaklı ve dalgalı çizgiler, noktalar, bitkisel motiflerden oluşan şekillerin benzerleri Latmos Heraklia'sında sık sık görülmektedir³⁶.

Uludağ mağaralarında figürlerde genellikle kırmızı renk kullanılmış olsa da az miktarda sarı renk de görülmektedir. Prehistorik insanlar için kırmızının kanı temsil ettiği düşünülmektedir³⁷. Bu yüzden kırmızı renge, ritüel, sosyal ve kültürel anlamların yanı sıra yaşam, bereket, ölüm, iyi şans getirme, koruyuculuk gibi manalar da yüklenmektedir.

Prehistorik yaşam konusunda günümüzden yaklaşık 35 bin yıl öncesinden itibaren Avrupa, Afrika ve Avustralya'da insanlık tarihinin ilk betimleri ortaya çık-

maya başlamıştır. Bunlar arasında Güneybatı Fransa ve Kuzey İspanya'da bulunan mağara resimleri özel bir öneme sahiptir³⁸. Bu mağaraların iç kısımlarında duvarlara genellikle bizon, mamut, yabani at, geyik, aslan, ayı, yaban keçisi gibi hayvan figürleri resmedilmiştir. Hayvan betimlemeleri çok doğal ve gerçekçidir. Resimler, oldukça başarılı bir teknikle ve çeşitli doğal boyalar kullanılarak yapılmıştır. Resimlerin mağaraların yaşanan kısımlarında değil de güçlük ulaşılabilen derin ve karanlık kısımlarında yapılmış olması Baltalı İn ve İnkaya Mağara resimlerine göre farklılık arz etmektedir. Ancak Latmos'da ve Kızların Mağarası'nda bulunan betimler Uludağ'da olduğu gibi mağara girişlerinde bulunmaktadır.

Mağara resimlerinin ne amaçla betimlendiği ve neyi simgeledikleri uzun yıllardan beri tartışılmaktadır. Bu resimlerin bir tür av büyümesi amacıyla yapıldığı ve Üst Paleolitik Dönem insanların ava çıkmadan önce, avın iyi geçmesi için resimlerin bulunduğu mekanlarda büyüsel ayin yaptıkları düşünülmektedir. Duvar resimleri figürlere simgesel anlam da kazandırmış olabilir. Daha basit bir ifade ile bu resimleri yapan insanlar doğrudan av hayvanlarını değil, onların çağrıştırdığı düşünceleri de temsil ediyor olabilir. Mağara resimlerinin yapılmasında sebep ne olursa olsun, İnkaya ve Baltalı İn Mağaraları ile Güney Marmara Bölgesi'nde önemli bir boşluk doldurulmuş olmaktadır. Böylece artık bu bölgenin de Anadolu'dan Balkanlara geçişte önemli yol güzergahlarından birisi olduğu anlaşılmıştır. Gelecekte yapılacak daha detaylı araştırmalar, Latmos Herakleia'sından sonra Uludağ'ın da Prehistorik Çağ duvar resim sanatı araştırmaları için önemli olduğunu ve 2007 yılında yine tarafımızdan keşfedilen Şahinkaya Mağarası'nın tesadüf olmadığını en açık şekilde ortaya koyacaktır.

³³ Clottes 2003. -Bahn 2007: 81-85.

³⁴ Acosta Martínez 1968.

³⁵ Baptista 1999.

³⁶ Latmos Kaya Resimlerinde görülen bezemeler için bk. Peschlow-Bindokat 2006: 77, Res. 66.

³⁷ Kolankaya-Bostancı 2012: 30.

³⁸ Örnek olarak Fransa'da Lascaux (Lewis-Williams 2014: 113, Fig. 1), Niaux (Lewis-Williams 2014: 14, 120, Figs. 12-13) ve Trois Freres (Lewis-Williams 2014: 12) mağaraları veya İspanya'da Altamira Mağarası (Lewis-Williams 2014: 30, Fig. 7, 36 vd., 114, Figs. 2-5).

KAYNAKÇA

- Acosta Martínez 1968 P. Acosta Martínez, La pintura rupestre esquemática en España (Salamanca).
- Alok 1988 E. Alok, Anadolu'da Kayaüstü Resimleri (İstanbul).
- Anati 1968 E. Anati, "Anatolia's Earliest Art", *Archaeology* 21, 22-35.
- Bahn 2007 P. Bahn, *Cave Art: A Guide to the Decorated Ice Age Caves of Europe*, Frances Lincoln (London).
- Baptista 1999 A. M. Baptista, A Arte dos caçadores paleolíticos do vale do Côa (in Portuguese), (Vila Nova de Foz Côa).
- Belli 1975 O. Belli, "Doğu Anadolu'da Yeni Arkeolojik Keşifler: Yedisalkım (Put) Köyü Boyalı Mağara Resimleri", *Tarih Dergisi* 28-29, 1-40.
- Belli 1979 O. Belli, "Van Bölgesinde Boyalı Mağara Resimleri: Kızların Mağarası", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 1-2, 19-27.
- Clottes 2003 J. Clottes, *Chauvet Cave: The Art of Earliest Times*, P. G. Bahn (trans.) (Utah).
- Kolankaya-Bostancı 2012 N. Kolankaya-Bostancı "Anadolu'da Erken Prehistorik Dönem Kırmızı Aşı Boyası Kullanımı", *Anadolu/Anatolia* 38, 29-51.
- Lewis-Williams 2014 D. Lewis-Williams, *The Mind in the Cave* (London).
- Mellaart 1970 J. Mellaart, *Excavations at Hacilar, I-II* (Edinburgh).
- Mellaart 1975 J. Mellaart, *The Neolithic of the Near East* (London).
- Özdoğan – Başgelen 1999 M. Özdoğan – N. Başgelen, *Neolithic in Turkey, The Cradle of Civilization New Discoveries* (İstanbul).
- Peschlow-Bindokat 2006 A. Peschlow-Bindokat, *Tarih öncesi İnsan Resimleri Latmos Dağları'ndaki Prehistorik Kaya Resimleri* (İstanbul).
- Peters – Schmidt 2004 J. Peters - K. Schmidt, "Animals in the Symbolic World of Pre-pottery Neolithic Göbekli Tepe, South-eastern Turkey: a Preliminary Assessment", *Anthropozoologica* 39.1, 179–218.
- Sagona – Zimansky 2015 A. Sagona - P. Zimansky, *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye'nin En Eski Kültürleri MÖ 1.000.000 - 550* (İstanbul).
- Schmidt 2006 K. Schmidt, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe. En Eski Tapınağı Yapanlar* (İstanbul).
- Şahin 2013 M. Şahin, "Uludağ Delicenu Mağaraları", *Bursa'da Zaman* 8, 94-97
- Şahin 2014 M. Şahin, "Uludağ'ın Resimli Kayaları", *Atlas* 250, 38-40.
- Verhoeven 2002 M. Verhoeven, "Ritual and Ideology in the Pre-Pottery Neolithic B of the Levant and Southeast Anatolia", *Cambridge Archaeological Journal* 12, 233-258.
- Yakar 2005 J. Yakar, "The Language of Symbols in Prehistoric Anatolia", *Documenta Prehistorica* XXXII, 111-121.
- Yakar 2009 J. Yakar, "The Nature of Prehistoric Anatolian Religions an Ethnoarchaeological Perspective", *Colloquium Anatolicum VIII*: 291-324.
- Yalçıklı 2016 D. Yalçıklı, "Akbabalar, Avcılar ve Duvarları Boyalı Mağaralar", *Magma*, Temmuz 14, 34-35. <http://www.latmos-felsbilder.de/01.php?l=tur> (Erişim Tarihi 12.06.2016).

RESİM LİSTESİ

- Resim 1: Mağaraların konumunu gösteren harita.
- Resim 2: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası dıştan görünüm.
- Resim 3: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası içten görünüm.
- Resim 4: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası içten görünüm.
- Resim 5: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası girişinin doğusunda yer alan duvar resimleri.
- Resim 6: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası'nda defineciler tarafından yapılan tahribat.
- Resim 7: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası'nda geriye doğru kıvrılan uzun boynuzları ile betimlenmiş keçi benzeri iki adet av hayvanı.
- Resim 8: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası'nda geriye doğru kıvrılan uzun boynuzları ile betimlenmiş keçi benzeri iki adet av hayvanı.
- Resim 9: Baltalı İn (Delicenur I) Mağarası'nda T şeklinde yan yana dizilmiş en az üç tane insan betimi.
- Resim 10: İnkaya (Delicenur II) Mağarası dıştan görünüm.
- Resim 11: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'nda defineciler tarafından yapılan tahribat.
- Resim 12: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'nda defineciler tarafından yapılan tahribat.
- Resim 13: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan duvar resimleri.
- Resim 14: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan stilize edilmiş insan figürleri.
- Resim 15: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan stilize edilmiş insan figürleri.
- Resim 16: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan stilize edilmiş insan figürlerinden detay.
- Resim 17: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan stilize edilmiş insan figürlerinden detay.
- Resim 18: İnkaya (Delicenur II) Mağarası'ndan stilize bitki motifi.
- Resim 19: İnkaya (Delicenur II) Mağarası kuzey duvarda yer alan duvar resmi.
- Resim 20: İnkaya (Delicenur II) Mağarası kuzey duvarda yer alan bitkisel ve geometrik desenler.
- Resim 21: İnkaya (Delicenur II) Mağarası kuzey duvarda yer alan "V" şeklinde bir motif ve yılanı benzer bir figür.
- Resim 22: İnkaya (Delicenur II) Mağarası kuzey duvarda yer alan buğday başağı ve haç motifine benzer bitkisel ve geometrik desenler.
- Resim 23: İnkaya (Delicenur II) Mağarası kuzey duvarda yer alan stilize ve geometrik desenler.
- Resim 24: Civarda doğal olarak bol miktarda bulunan demir oksit ve hematit örneği.
- Resim 25: Yüzeyde bulunan çok sayıda çakmaktaşıdan bir örnek.

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

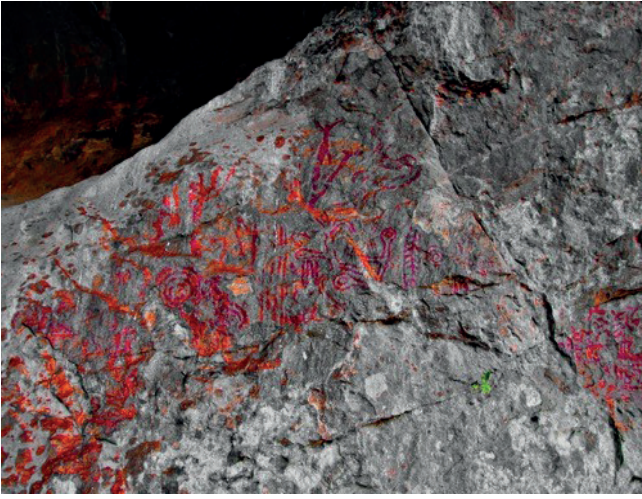
Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Resim 22

Resim 23

Resim 24

Resim 25